

Prošel jsem celý ten sled převratů od dob Karla Velikého a často jsem se dostal dokonce dál, až do doby Ludvíka XIV. Jaké plody dá tato práce? Jaký užitek budeme mít z dějin? Člověk se seznámil s fakty a se zvyky; podívejme se, jaký prospěch máme ze znalosti obojího.

Moudrý čtenář si snadno uvědomí, že může věřit jen velkým událostem, jež jsou aspoň trochu pravděpodobné, a že se musí se soucitem dívat na báchorky, jimiž za všech dob fanatismus, romantičnost a lehkověrnost zaplavovaly světovou scénu.

Konstantin vítězí nad císařem Maxentiem; ale jistě se mu v Pikardii nezjevilo v oblacích *labarum*¹ s řeckým nápisem.

Chlodvík, potřísněný krví svých obětí, se stal křesťanem a spáchal další vraždy; ale žádná holubice mu nepřinesla nádobku se svěceným olejem ke křtinám, ani nesestoupil anděl z nebe, aby mu předal korouhev.

Mnich z Clairvaux může hlásat křížovou výpravu; je ovšem zapotřebí slabomyslnosti k víře, že bůh může pomocí tohoto mnicha udělat zázraky, aby zajistil úspěch tažení, které ostatně bylo právě tak neúspěšné, s jak hloupým úmyslem bylo podniknuto a jak špatně vedeno.

Král Ludvík VIII. mohl umřít na souchotiny;

¹ Labarum – starořímský vojenský prapor. (Pozn. překl.)

ovšem jen hloupý fanatik může tvrdit, že by jej vyléčilo objetí mladé dívky, ale že zemřel jako mučedník cudnosti.

✓ Dějiny všech národů jsou překrucovány báchor-kami až do chvíle, než přijde historie, aby lidi poučila. Když se však konečně v těch temnotách objeví vědecký duch, setká se s myšlením tak zaslepeným staletými bludy, že jej sotva může vyvést z klamu; najde obřady a památníky, jež jsou tu proto, aby potvrzovaly lži.

Například jak mohl filozof přesvědčit lid v chrámu Jupitera Statora, že Jupiter nesestoupil z nebe, aby zastavil Římany na útěku? Který filozof by mohl v chrámu Kastora a Polluxe popírat, že tito bratři bojovali v čele vojska? Což by mu neukázali stopy obou bohů, otisknuté do mramoru? Což by Jupiterovi a Polluxovi kněží neřekli tomu filozofovi: „Zločinný bezbožníku, když vidíš *sloup ozdobený rostry*, musíš uznat, že jsme vyhráli námořní bitvu, kterou dosvědčuje ten památník; uznej tedy, že bohové sestoupili na zem, aby nás ochránili, a nerouhej se našim zázrakům, když před tebou stojí památník, jenž o nich svědčí!“ Takto usuzují ve všech dobách podvod a hloupost.

✓ Slabomyslná královská dcera dá postavit kapli na památku jedenácti tisíc panen; duchovní správce nebude přece o existenci těch jedenácti tisíc panen pochybovat; dá ukamenovat mudrce, který o tom pochybuje.

Památníky dokazují skutečné události jen tehdy, když nám pravděpodobná fakta předají osvětlení současníci.

Kroniky z doby Filipa Augusta a z opatství de la Victoire jsou doklady o bitvě u Bouvines; budete však věřit báchorce o trojském koni, když uvidíte v Římě Láokoóntovo sousoší? Když uvidíte ohyzdné sochy svatého Denise kolem pařížské silnice, dokáží vám tyto barbarské pomníky, že když svatému Denisovi usekli hlavu, nesl ji ještě míli cesty v rukou a občas ji líbal? Většina pomníků postave-

ných dlouho po události dokazuje pouze posvěcené omyly. Někdy musíme dát pozor i na medaile, vyražené v době události. Viděli jsme, jak Angličané, pomýlení falešnou zprávou, dali na jednu medaili vyrazit: „Admirálu Vernonovi, vítězi u Kartageny.“ Jen byla medaile vyražena, dozvěděli se, že admirál Vernon přerušil obléhání. Jestliže se národ, jenž měl tolik učenců, mohl odvážit takto uvést v omyl budoucí pokolení, co si pak máme myslet o národech a dobách obklopených hrubou nevědomostí?

Věřme událostem, jež potvrdily veřejné zápisy a souhlas současníků, kteří žili v hlavním městě, vzájemně se poučovali a psali v dohledu vůdců národa. Odkážme však drobné události, záhadné a skvělé, které zapsali nějakí bezvýznamní lidé v zastrčeném koutě nějaké nevzdělané a barbarské provincie, ty báchorky, oplývající nemožnými podrobnostmi, ty zázraky, jež pro dějiny znamenají znetvoření, a ne okrasu, Jakubovi de Voragine, jezuitovi Causinovi, Maimbourgovi a jim podobným.

Je snadné si všimnout, jak se mravy téměř v celém světě od dob, kdy byl zaplaven barbary, až po naše dny změnil. Múzy, jež zjemňují a osvěcují myšlení, se opět začaly probouzet k životu od 12. století. Nejzbabělejší a nehloupější pověry však tento zárodek dusily a otupovaly téměř všechny duchy, a tak se v pověrách, rozšířených skoro u všech nevzdělaných a hrubých národů, všude spojovaly směšnost a barbarství.

Arabové zjemňovali mravy Asie, Afriky a části Španělska až do dob, kdy je zotročili Turci a nakonec vyhnali Španěle; pak se touto nevědomostí pokryly všechny krásné části světa, hrubé a ponuré mravy udělaly z lidí divochy od Bagdádu až po Řím.

Po několik staletí papeže nevolili jinak než se zbraní v ruce a národy a dokonce i samotní vladaři byli tak hloupí, že od toho okamžiku považovali vzdoropapeže za neomylného zástupce božího.

Když byl tento neomylný člověk svržen, uctívali božské vlastnosti v jeho nástupci. A ti to bozi na zemi, kteří tu vraždili, tu byli vražděni, jindy trávili a byli tráveni jeden po druhém, obohacovali své levobočky, vydávali dekrety proti smilnění a klatby proti turnajům, vedli války, vylučovali z církve, sesazovali krále, prodávali odpustky a v katolické Evropě znamenali ostudu, hrůzu i božstvo zároveň.

Vidíte, že ve dvanáctém a ve třináctém století se mniši stávali vladaři stejně jako biskupy; všude vidíte mnichy a biskupy v čele feudálních vlád. Zavedli směšné zvyky, právě tak hrubé, jako byly jejich mravy; výhradní právo vstoupit do kostela se sokolem na ruce, nařízení sedlákům tlouci do rybníka, aby žáby nevyrušovaly pana barona, mnicha nebo preláta, právo první noci s nevěstami na svém panství, právo žádat výkupné od cizích obchodníků, neboť jiní než cizí nebyli.

Mezi těmi směšnými příklady divošství vidíte /
kruté příklady náboženských válek.

Boje papežů s císaři a králi, které začaly za Ludvíka Slabého, skončily v Německu až v době po Karlu V., v Anglii přestaly díky vytrvalosti královny Alžběty, ve Francii byl donucen podrobit se římské církvi Jindřich IV.

/ Jiným pramenem, z něhož vyteklo mnoho krve, byla dogmatická zarputilost; rozvrátila mnoho států, vyvražděním albigenských ve třináctém století počínaje a guerillou v Cévennách začátkem osmnáctého století konče. Kvůli teologickým argumentům tekla krev na polích i na popravištích v té či oné zemi téměř bez přestání pět století; tato hrůza trvala tak dlouho proto, že morálka byla stále zanedbávána ve prospěch dogmatu.

Proto je třeba přiznat, opakujeme, že celá historie dohromady je kupou zločinů, bláznovství a pohrom, mezi nimiž lze zahlédnout několik ctností, několik šťastných období, asi tak jako když tu a tam zahlédneme v divokých pustinách roztroušená obydlí.

Člověkem, jemuž v době zvané středověk patřilo nejvíce zásluh o lidstvo, byl papež Alexander III. To on na koncilu ve dvanáctém století zrušil, pokud jen mohl, poddanství. V Benátkách tento papež zvítězil moudrostí nad násilím Bedřicha Barbarossy, anglického krále Jindřicha II. donutil prosit boha za odpuštění za vraždu Tomáše Becketa. Křísil práva národů, potlačoval zločiny králů. Všimněte si, že předtím byla celá Evropa, s výjimkou několika měst, rozdělena na dvě skupiny lidí, na majitele panství, ať světské nebo duchovní, a na poddané. Právníci, kteří pomáhali rytířům, rychtářům, správci panství byli ve skutečnosti poddanského původu. Jestliže se lidé opět ujali svých práv, pak především díky papeži Alexandru III.; to jemu vděčí mnoho měst za svou nádhru. Vidíte však, že ta svoboda se nerozšířila všude. Nikdy nepronikla do Polska; tam je sedlák stále připoután k půdě jako poddaný, stejně tak jako v Čechách, ve Švábsku a v některých německých zemích. I ve Francii v několika provinciích vzdálenějších od hlavního města jsou ještě zbytky tohoto otroctví; několika kapitulám a klášterům patří majetek vesničanů.

U Asijců existuje otroctví jen v domech, u křesťanů jen na pozemcích. Polský venkovan je poddaným na poli, ne však otrokem v domě svého pána. U nás nakupujeme jako otroky pro dům jen černochy. Tento obchod se nám vyčítá; ale lid, který sám se svými dětmi obchoduje, zasluhuje větších výčitek než ten, kdo je kupuje. Takové obchody dokazují naši nadřazenost: kdo si pána nad sebou dělá, zasluhuje ho.

Někteří vladaři si při uvolňování poddaných své šlechty chtěli do jisté míry podrobit samotné pány; vyvolalo to řadu občanských válek.

Na základě autority některých pisatelů rozprav, kteří vše přizpůsobují svým idejím, se věřilo, že republiky jsou ctnostnější a šťastnější než monarchie; ale i když nepočítáme urputné války, které tak dlouho vedli Benátčané s Janovany o právo na